

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 12/1 2023 s. 64-79, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ'NDE YER ALAN ANSİKLOPEDİK BİR GÜLİSTÂN SÖZLÜĞÜ: “KİTÂB-I LÜGAT-I GÜLİSTÂN”

Duygu BİNGÖL TOPTAŞ*

Geliş Tarihi: Nisan, 2022

Kabul Tarihi: Ocak, 2023

Öz

Farsçadan dilimize tercüme edilmiş Sa'di Şirâzi'nin Gülistân adlı eseri, her dönem büyük bir ilgi ile karşılanmış, hakkında şerhler, nazireler ve sözlükler yazılmıştır. Sözlük ve gramere dair çalışmalar ise yazının icadı kadar eskidir. Osmanlılar zamanında sözlük çalışmaları XIV.-XVI. yüzyıllarda yoğunlaşır. Bu sözlükler Arapça-Türkçe, Farsça-Türkçe ya da birkaç dilden oluşmaktadır. Diller arasında yazılmış sözlüklerin yanı sıra edebiyat dünyasında önemli bir yere sahip olan bazı eserler için oluşturulmuş sözlükler de vardır. Gülistân, Bostân, Mesnevi, Şehnâme gibi önemli eserler adına yazılmış sözlükler bu tür eser sözlüklerindedir. Bu sözlüklerin öncelikli yazılış amacı, eserlerin okuyucular tarafından daha iyi ve kolay bir şekilde anlaşılabilmesini sağlamaktır. Çalışmamıza konu olan eser sözlüğü Gülistân hakkında yazılmıştır. Çalışmamızda Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde yer alan *Kitâb-ı Lügat-ı Gülistân* isimli ansiklopedik sözlük incelenmiştir. Bahsi geçen bu nesir sözlüğün detaylı bir şekilde tanıtımı yaptığımız çalışmamızda, sözlük hakkında hem şekil hem de içerik bakımından bilgiler verilmiş ve sözlükçülük geleneğindeki yerinden bahsedilmiştir. Ayrıca çalışmamızda görsellerle desteklediğimiz ve çeşitli kelime örnekleriyle açıkladığımız eserin emsallerinden farklı olduğu gösterilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Gülistân, ansiklopedi, lügat, Topkapı Sarayı Müzesi.

AN ENCYCLOPEDIC GÜLİSTÂN DICTIONARY AT THE TOPKAPI PALACE MUSEUM: “KİTÂB-I LÜGAT-I GÜLİSTÂN”

Abstract

Translated from Persian into our language, Sa'di Şirâzi's work called Gülistân was met with great interest in every period, commentaries, nazires and dictionaries were written about it. Studies on dictionary and grammar are as old as the invention of writing. Dictionary studies in the time of the Ottomans XIV. - XVI. intensifies over the centuries. These dictionaries consist of Arabic-Turkish, Persian-Turkish or several languages. In addition to dictionaries written between languages, there are also dictionaries created for some works that have an important place in the world of literature. Dictionaries written in the name of important works such as Gülistân, Bostân, Mesnevi, Şehnâme are among such work dictionaries. The primary purpose of writing these dictionaries is to ensure that the works can be understood better and easier by the readers. The dictionary of works, which is the subject of our study, was written about Gülistân. In our study, the encyclopedic

* Doktora Öğrencisi; Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, duygu.bingoll@gmail.com

dictionary named *Kitâb-ı Lügat-ı Gülistân*, which is in the Topkapı Palace Museum Library, was examined. In our study, in which we introduced this prose dictionary in detail, information about the dictionary in terms of both form and content was given and its place in the lexicography tradition was mentioned. In addition, in our study, it has been shown that the work, which we support with visuals and explain with various word examples, is different from its counterparts.

Keywords: Gulistan, encyclopedia, dictionary, Topkapı Palace Museum.

Giriş

Sözlük yazma geleneği, tarihin ilk dönemlerinden beri var olmuş ve her toplumda bir ihtiyaç şeklinde kendine yer edinmiştir. Bilinmeyi öğrenmek, farklı bir dile hâkim olmak ve daha pek çok sebepten ötürü, yüzyıllardır binlerce sözlük yazılmıştır. Türk toplumunda, XIV.-XVI. yüzyıllarda, Osmanlılar zamanında sözlük çalışmaları yoğunlaşır. Bu sözlükler Arapça-Türkçe, Farsça-Türkçe ya da birkaç dilden oluşmaktadır (Tan, 2006, s. II). Diller arasında yazılmış sözlüklerin yanı sıra edebiyat dünyasında önemli bir yere sahip olan bazı eserler için oluşturulmuş sözlükler de vardır. Bu sözlüklerin öncelikli yazılış amacı okuyucular tarafından daha iyi ve kolay bir şekilde anlaşılabilmesini sağlamaktır. Başta Mevlâna'nın *Mesnevi'si* olmak üzere, *Bostân* sözlükleri, *Şehnâme* sözlükleri, *Gülistân* sözlükleri mevcuttur. Çalışmamızda, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan ansiklopedik bir sözlük olan *Kitâb-ı Lügat-ı Gülistân* isimli yazma sözlük incelenmiştir. Eser, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı altında, doktora tezi olarak hazırladığım “Klasik Türk Edebiyatında *Gülistân* Sözlükleri” isimli çalışmanın önemli bir ayağıdır. Toplam on bir *Gülistân* sözlüğünün incelendiği doktora tezi bitme aşamasındadır. Bu makalede ise diğer *Gülistân* sözlüklerinden yazılış itibarıyla farklı ve çok daha hacimli olan *Kitâb-ı Lügat-ı Gülistân* isimli ansiklopedik sözlüğün tanıtımı yapılmıştır.

Sözlüğü ele almadan evvel, hakkında onlarca şerh yazılan, başta Türkçe olmak üzere pek çok dile tercüme edilen ve sözlükçülük geleneğinde önemli yere sahip sözlüklerin yazılmasına vesile olan *Gülistân*'dan ve Sa'dî-i Şîrâzî'den kısaca bahsetmek uygun olacaktır.

1. Sa'dî-i Şîrâzî ve *Gülistân* Hakkında

Sa'dî Şîrâzî İran edebiyatının en önemli ve tanınmış sanatçılarından biridir. Dünya edebiyatında büyük mevki yer eden Sa'dî'nin etkisi ölümünün üzerinden yedi asır geçmesine rağmen hâlâ devam etmektedir (Kartal, 2001, s. 100). 1213 yılında Şiraz'da doğduğu tahmin edilmektedir. Sa'dî, Atabek Sa'd b. Zengi'nin mülazımı olan babasının gözetiminde eğitime başladı. Genç yaşta kaybettiği babasının ölümü üzerine anne tarafından dedesi olan Mes'ud b. Muslih el-Farisî tarafından yetiştirildi. İlk dinî ve edebî bilgilerini Şiraz'da aldıktan sonra öğrenimini tamamlamak için 620 (1223) yılı civarında Bağdat'a gitti ve Nizamiye Medresesinde ders gördü (Çiçekler, 2008, s. 405). Ömrünün son yıllarını Şiraz'da geçiren şair 1292'de vefat etti. Mezarı Şiraz'dadır (Uğurlu, 2012, s. 4). XIII. yüzyıl Fars Edebiyatı şairlerinden olan Sa'dî özellikle Fars dilini kullanmadaki ustalığı, nazım ve nesir türlerindeki başarısıyla kendi döneminde ve edebiyatında olduğu kadar Türk Edebiyatında da çok rağbet görmüş ve okunmuştur (Özcan, 1985, s. 3).

Gülistân Sa'dî'nin en çok şöhret bulmuş olan ve ahlâki hikâyelerden meydana gelen bir eseri olup 1258 yılında yazılmıştır (Ateş, 1968, s. 171). Selçuklu ve Osmanlı sahasında çok rağbet gören ve medreselerde okutulan *Gülistân*, “*Dibâce*, *Sekiz Bâb* ve *Hâtîme*” olarak tertip

edilmiştir (Çelik, 2017, s. 241) Gülistân, makame tarzında yazılmıştır. Makame, “Hayalî bir kahramanın başından geçen olayların hayalî bir hikâyeci tarafından dile getirildiği kısa hikâyeler serisinden (makâmât) meydana gelen edebî tür ve bu konuda yazılan eserlerin ortak adı” biçiminde tanımlanmaktadır (Atasoy, 2017, s. 3). Gülistân; münacat, na't ve yazılış sebebini anlatan bir ön sözden sonra padişahların hâl ve hareketlerini, dervişlerin ahlakını, kanaatin faziletini, susmanın faydalarını, güçsüzlük ve ihtiyarlığı, terbiyenin etkisini ve sohbet adabını konu alan sekiz bölüm hâlinde düzenlenmiştir. Bölümler, çok defa günlük hayatta karşılaşılan olaylar dikkate alınarak bunlardan ahlaki ve edebî sonuçlar çıkarılabilen hikâyeler, nükteler ve beyitlerle süslenmiştir. Ancak bu hikâye ve nüktelerin her zaman bölümlerin içeriği ile örtüştüğü söylenemez (Yazıcı, 1996, 240). Bâblar sıralanırken mensur ve manzum kısımlar arasında bir nispet sağlanmış, fikirler kısa ve veciz bir şekilde ifade edilmiştir. Sa'dî, Gülistân'ında ictimâî birçok önemli meselelerden bahsetmiş ve bu meselelerin her birini, ince manalar ihtiva eden bir hikâye ile dile getirir (Şafak, 1316, s. 683) Sa'dî'nin zengin hayat tecrübesini barındıran, fikir yüklü olayları beynelmilel bir üslupla canlandırışı Gülistân'a büyük değer verilmesine, şerh ve tercüme edilmesine sebep olmuştur (Türk ve Dünya Edebiyatçıları, 1993, s. 75) Gülistân, 1258'de Sungurlu Hanedanından Ebu Bekir b. Sa'id d. Zengî adına telif edilmiştir (Öztahtalı, 1997, s. 19) Eserin Farsça aslı bugüne kadar aşağı yukarı iki yüz defa basılmıştır (Karamanlıoğlu, 1989, s. XXIV).

Gülistân yazılışından beri İslâm âleminde, âlim kitleler tarafından zevkle ve takdirle okunmuştur. 20. yüzyılın başlarına kadar İslâm ülkelerinin medreselerinde ders kitabı olarak okutulmuş ve pek çok dile de tercüme edilmiştir (Kartal, 2001, s. 99).

Doktora tezimizin konusunu oluşturan Türkçe olarak kaleme alınmış on bir adet Gülistân sözlüğünün tanıtımı ise şu şekildedir:

2. Gülistân Sözlükleri

Gülistân'ın okuyanlar tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlamak ve okuyanlara bir kolaylık sunmak amacıyla -şerhler ve tercümelere kadar olmasa da- sözlükler yazılmıştır. Tespit edip tez çalışmamıza dâhil ettiğimiz bu tür sözlükler şunlardır¹:

2.1. Müşkilât-ı Gülistân (tlf.1011/1593)

Müellifi belli olmayan bu sözlüğün itmam kaydı Şevval 1001/Temmuz 1593 olarak tamamlanmıştır. Gülistân'da geçen izaha muhtaç Arapça ve Farsça kelimeler tahminimizce Gülistân'ın metni takip edilerek ve ona bağlı kalarak tertip edilmiştir. Lügatte yer alan maddeler sekiz bâba ayrılmıştır. Yaklaşık 1000 kelimenin açıklamasının yapıldığı sözlükte Arapça kelimeler harekelenmiştir. Sözlük kısmı eserin 88. varagından itibaren başlamaktadır.

Nüshası:

İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi Beyazıt Kısmı, no. 5568.

2.2. Miftâh-ı Gülistân (tlf. tahminen XII-XIII. yüzyıl)

Ali b. Hacı Osman tarafından telif edilen eserin müellifi hakkında bilgi yoktur. Bu sözlük risalesi bir mukaddime ile başlar. Mukaddimenin ardından gelen beş bölüm şu şekilde başlıklandırılmıştır:

¹ Sözlüklerin tanıtımında Ahmet Kartal'ın yukarıda zikredilen makalesinden ve Yusuf Öz'ün doktora tezinden de faydalanılmıştır.

Kısm-i evvel: Der-takrîr-i kelâm-i şerîf-i Hudâ-i Rahîm

Kısm-i devvum: Der-takrîr-i ehâdîs-i lafz-i Resûl-i kerîm

Kısm-i sevvum: Der-ta'bîr-i guftâr-i hukemâ-i gevher-nisâr

Kısm-i çehârum: Der-tezkîr-i ebyât-i semer-âsâr

Kısm-i pencum: Der-takrîr-i lûgat-i tâvûs-nigâr ki kitâb-i Gülistânda, gelmişdür

Birinci bölümde Gülistân'da geçen ya da işaret edilen ayetlere, ikinci bölümde hadislere, üçüncü bölümde veciz sözlere, dördüncü bölümde anlaşılması güç bazı beyit ve şiirlere yer verilmiş ve bunların Türkçe tercüme yapılmıştır. Beşinci bölümde ise, Gülistân'dan derlenmiş açıklamaya muhtaç Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçe karşılıkları verilmiştir. Bu bölümde 1800 civarında kelime maddesi yer almaktadır. Maddelerin tertibinde son harfler bâb, ilk harfler de fasıl kabul edilmiş ve fasıllar alfabetik sıraya göre dizilmiş; fasıllarda yer alan kelimeler de ikinci ve diğer harflerine göre alfabetik olarak tertip edilmiştir. Anlamı verilen kelimelerin çoğunluğu Arapçadır.

Nüshası:

İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, T 2783.

Tahran Meclis Kütüphanesi 7781.

2.3. Lûgat-i Gülistân-ı Sa'di (tlf. tahminen XII/XVIII. yüzyıl)

Müellifi belli olmayan bu eser “Hâzâ Lûgat-ı Gülistân-ı Sa'di” ibaresiyle başlar. Eser yanlışla Cifr el-imâm Alî adına kaydedilmiştir. Dört bâbdan oluşan sözlüğün birinci bâbında Gülistân'da geçen yaklaşık 340 adet kelimeye yer verilmiştir. Toplam 27 fasla ayrılan bu sözlük alfabetik olarak düzenlenmiştir. Arapça-Farsça sözcüklerin Türkçe karşılıkları satır aralarına yazılmıştır. Bu bölümün sonunda Gülistân'da zikredilen ya da telmih yapılan ayetlere, ikinci bâbda hadislere, üçüncü bâbda muhtelif kelime ve ibarelere, dördüncü bâbda Arapça ya da Farsça beyitlere yer verilmiş ve bunların Türkçe tercüme yazılmıştır (Öz, 1996, s. 368).

Nüshaları:

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, 1 Saib II, No. 1438

Milli Kütüphane A. Ötügen Koleksiyonu 06Hk 2616/2

Türk Dil Kurumu T. 423.6

2.4. Lûgat-ı Müşkilât-ı Gülistân (tlf. 1134-1721/22)

18. yüzyılda istinsah edilmiş olan eserin yirmi üçüncü varagından sonra “Lûgat-ı Gülistân-ı Şeyh Sa'di” başlığı yer almakta ve incelenecek eser yirmi üçüncü varaktan itibaren başlamaktadır. Toplamda on yedi varakta bahsi geçen sözlük verilmiştir. Kelimeler diğer yazma Gülistân sözlüklerinin aksine alfabetik olarak değil gelişigüzel açıklanmıştır. Kelimelerin Arapça- Farsça olanları siyah mürekkeple, Türkçe açıklamaları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Her bir sayfada dokuz satır, her bir satırda ise yedi adet kelime ve açıklaması bulunmaktadır.

Nüshası:

Ankara Millî Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 5502/2

2.5. Kitâb-ı Müşkilât-ı Gülistân (tlf. tahminen XV-XVIII. yüzyıl)

Müstensihi ve istinsah tarihi belli olmayan bu sözlük, çoklu bir eserin 76-101. varakları arasındadır. Oldukça karışık ve yoğun der-kenarlı olan bu eserin tertibinde alfabetik sıra gözetilmemiş, kelimeler tahminimizce Gülistân'ın tertibine göre oluşturulmuştur. Her bir sayfada yedi satır, her bir satırda ise beş sözcük vardır. Eserde 1800 civarı kelime yer almaktadır.

Nüshası:

Ankara Millî Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No. 06 Mil Yz A 4866/5

2.6. Lügat-i Gülistân (tlf. tahminen XVI. yüzyıl)

Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi'nde bulunan bu eser Lügat-i Gülistân ismi ile 2 nüsha şeklinde yer almaktadır. Eserin müellifi ve telif tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Sözlüğe geçmeden evvel birtakım Farsça mensur metinler ve beyitler yer almaktadır. Lügat-i Gülistân, klasik bir eser sözlüğü formatında olup kelimeler Gülistân'da karşımıza çıkan şekilleriyle anlamlandırılmıştır.

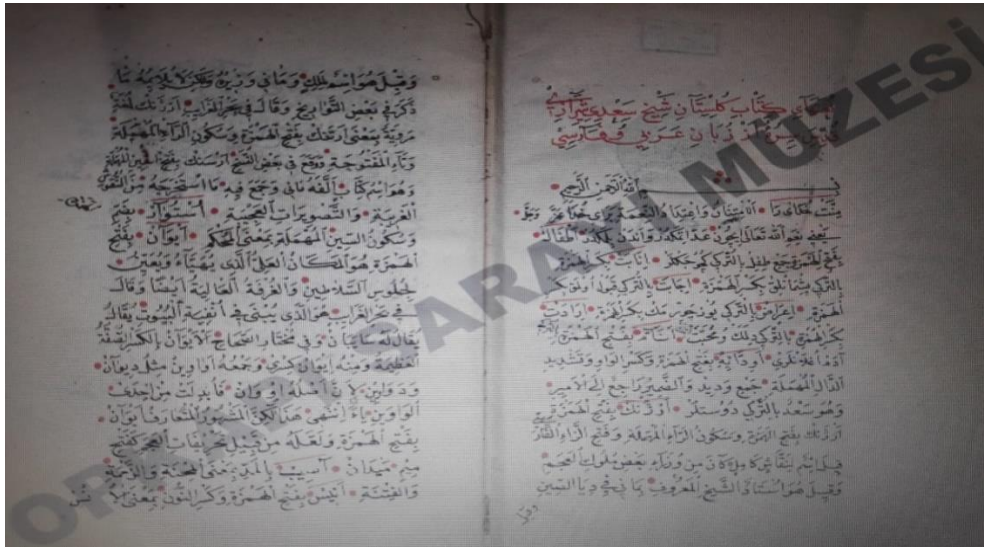
Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi'nde 491 55394335 23

Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi'nde 492.703 23

2.7. Kitâb-ı Lügat-ı Gülistân (tlf. tahminen XV/XVII. yüzyıl)

Çalışmanın konusunu oluşturan Kitâb-ı Lügat-ı Gülistân isimli yazma eserin müellifi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Tahminen 15-17. yüzyıllarda kaleme alınmış eser “lügathâ-yı kitâb-ı gülistân-ı şeyh sa'dî-yi şîrâzî küddis-i sirruhu ez zebân-ı'arabî vü fârisî” cümlesi ile başlar. Bu sözlük risâlesi yukarıda tanıtımı yapılan sözlüklerde olduğu gibi Gülistân'da geçen Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçe karşılıklarını vermek amacıyla hazırlanmıştır. Gülistân'dan derlenen Arapça-Farsça kelimeler, ilk harflerine göre tertip edilmiştir. Eserin detaylı olarak tanıtımına geçmeden evvel ilk varağı vermeyi uygun bulmaktayız:

Resim 1: Eserin İlk Varağı

2.7.1. Eserin Dış Özellikleri

Eser, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi III. Ahmed Kısmı'nda yer almaktadır. Toplamda 105 varak olup, son 10 varacağı boştur. Her bir sayfada 17 satır bulunmakta ve 1527 adet sözcüğün açıklaması verilmektedir. Açıklaması verilen Arapça- Farsça kelimelerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiş, hem kelime aralarına hem de açıklaması yapılan sözcüğün cümle aralarına kırmızı noktalar koyulmuştur. Eser kahverengi ciltli ve cetvellidir. Metinde der-kenarlar yer almaktadır. Bu der-kenarlar kimi zaman yanlış yazılmış sözcükleri düzeltme amaçlı kullanılmış, kimi zaman da açıklaması unutulmuş sözcüğü aktarmak amaçlı kullanılmıştır. Metinde geçen her sözcük harekelendirilmiştir. Eserde mürekkep akmaları yahut rutubet lekeleri mevcut olmayıp son derece temiz bir şekilde muhafaza edilmiştir.

Eserin yazıldığı tarihle ilgili olarak, eser içinde verilen “dehliz” maddesinden yola çıkarak bir tarih belirlemeye çalıştık. Dehliz sözcüğünün açıklaması: “ma‘arrub, iki kapu arası ve bodrum” şeklinde verilmiştir. Bodrum sözcüğünün etimolojik kökenine baktığımızda ilk kez “yeraltı yolu, tünel” anlamıyla 1469’da Hinduşah bin Sançar’ın Sıhahu’l-Acem adlı eserinde kullanıldığı görülmüştür (<https://www.nisanyansozluk.com/?k=bodrum>, 28.01.2023). Yani eser en erken 15. yüzyılın sonlarına doğru yazılmış olabilir. Zira müellifin kullandığı Türkçe ve eseri tertip ediş şekli çok erken bir tarihte kaleme alınmadığını göstermektedir.

2.7.2. Eserin Tertip Usulü

Kitâb-ı Lügat-ı Gülistân, müellifi tarafından oldukça sistematik olarak düzenlenmiş ve alfabetik olarak yazılmıştır. Elif “l” ile başlayıp mim “m” ile biten eser diğer incelenen Gülistân sözlüklerinden bu yönüyle eksiklik arz etmektedir. Eserin tertibi için bâb ya da fasıl başlıkları kullanılmamış, harf geçişleri “hurûfû'l-...” şeklinde belirtilmiştir: hurûfû'l-elif, hurûfû'l-bâ, hurûfû't-tâ vb. Bazı harflerin Farsça şekilleri de eklenmiştir: harfû'l- bâ-i fârişî, harfû'l-cim-i fârişî vb. Anlamı verilen sözcük Arapça ise sözcüğün açıklaması içinde “be-fârişî” ibaresi konulup Farsçası verilmiş; anlamı verilen sözcük Farsça ise “be-ma‘nâ” ibaresi konulup Arapçası verilmiştir. Türkçe açıklamalar içinse “bi't-türki” ibaresi konulmuştur. Eserde açıklaması verilen sözcüğün pek çok eş anlamlı karşılığı varsa, evvel (birinci), şâni (ikinci), şâliş (üçüncü), râbi' (dördüncü), hâmis (beşinci), sâdis (altıncı), sâbi' (yedinci), şâmin (sekizinci) vb. şekilde başlıklar eşliğinde sözcüğün tüm anlamları verilmiştir.

Eserin tertibiyle ilgili söylenebilecek bir diğer özellik ise içerisinde kef “ك” geçen sözcüklerde, şayet “g, ğ ve ñ” harfleri kastediliyorsa kefin üzerine üç nokta konulduğudur.

2.7.3. Eserin Muhtevası

İncelediğimiz bu eser Miftâh-ı Gülistân hariç diğer incelenen tüm lügatlere göre daha hacimli ve içerik yönünden de oldukça farklıdır. Eserde her sözcük hareklendirilmiş ve kimi sesli harfler de hareke ile sağlanmış. Açıklaması verilen tüm sözcüklerin anlamları verilmeden evvel bütün gramatik özellikleri verilmiştir. Kelimenin kökü, fiil çekimi, tekil ise çoğulu, çoğul ise tekili, şahıs çekimleri vb. özellikleri Arapça dilbilgisi ifadeleriyle anlatılmış, en son kelimenin anlamına geçilmiştir. Bu yönüyle Kitâb-ı Lügat-ı Gülistân, ansiklopedik bir lügat özelliği taşımaktadır. Örneğin açıklaması verilen ilk sözcük olan eţfâl sözcüğünü ele

alalım. Sözcüğün açıklaması şu şekildedir: “bi-feth-i'l-hemzetihi cem‘-i tıfl bi’t-türki küçücekler”. Lügate yer alan tüm sözcükler bu şekilde açıklanmıştır. Biz, aynı zamanda doktora tezi olarak çalıştığımız bu eseri, diğer lügatlerle karşılaştırmalı bir tablo şeklinde sunduğumuz için yalnızca kelimelerin anlamlarını esas alarak transkripsiyon yaptık. Arapça dil bilgisi ifadelerini esere dâhil etmedik ve bu ifadeleri tezin incelemeler kısmında ele almayı uygun gördük.

Eserin dikkat çekici ve diğer Gülistân lügatlerinden farklı bir yönü de kimi birleşik sözcüklerin bölünerek açıklanması, sözcük açıklamasının en sonunda kelimenin tamamının anlamının verilmesidir. Örneğin, 21a’da geçen taḥş-endāz sözcüğü verilirken önce taḥş sözcüğü; zenberek okı şeklinde açıklanmış, ardından –endāz yardımcı fiilin endahṭen kökünden geldiğini ve atmak manasını taşıdığı belirtilmiştir. En sonda da zenberek okın atıcı şeklinde kelimenin tümü açıklanmıştır.

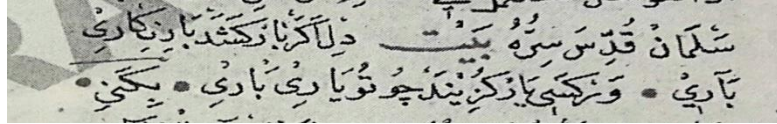
Eserde çokça Farsça beyit de yer almaktadır. Açıklaması verilen kelimeyi bazen beyit içinde kullanan müellif, Salmân-ı Fârîsî, Sa‘dî Şîrâzî, Nizâmî, Mevlânâ gibi önemli şairlerden örnekler beyitler vermiştir:

12b’de yer alan “bārî” sözcüğünün açıklamasından sonra Salmân-ı Fârîsî’den bu kelimenin yer aldığı bir beyit örneği eklenmiştir. Beyit şu şekildedir:

Dil eger bār keşed bār-i nigārî bārî
Ver keşî yār goŪzined çü tU yārî bārî

“Gönül eğer yük taşıyorsa bari sevgilinin yükünü taşısin ve eğer bir kimse sevgili seçiyorsa bari senin gibi bir sevgili olsun.”

Resim 2: Beyit 1

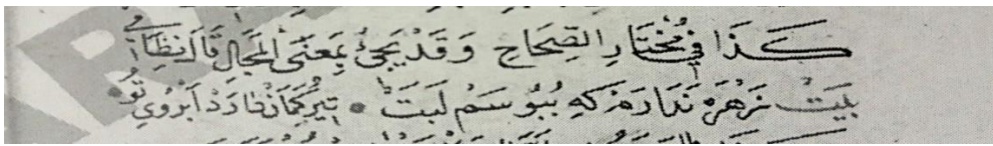

39b’de açıklaması verilen “zehre” sözcüğünün öd anlamına geldiği belirtilmiştir. Zehre sözcüğünün bir diğer anlamı da cesarettir. Ardından Nizâmî’den sözcüğün cesaret anlamında kullanıldığı bir beyit eklenmiştir:

Zehre ne dârem ki bî-büsem lebet
Tır u kemân dâred ebrû-yı tu

“Senin kaşlarının ok yayı olduğundan dolayı dudaklarını öpmeye cesaretim yok.”

Resim 3: Beyit 2

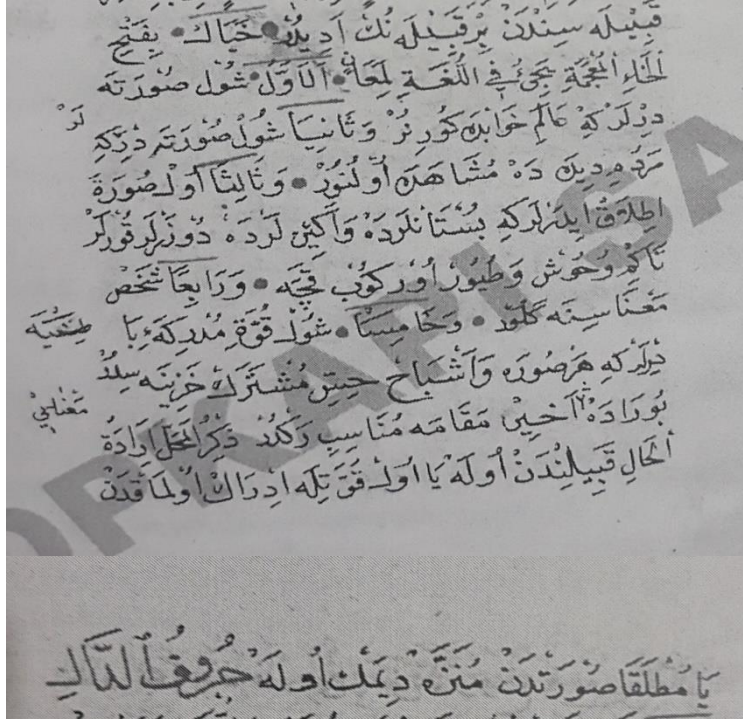

Eserde kimi sözcüklerde ses değişimleri görülmüştür. Sözcüğün açıklandığı kısımda bu durum üzerinde durulmuştur. Ayrıca sözcüklerin okunuşları da verilmiştir. Oldukça detaylı hazırlanan bu sözlüğün, sözlükçülük geleneğinde önemli bir yere sahip olduğu açıktır.

Tamlama şeklinde açıklaması verilen sözcüklerin açıklamalarında, tamlama içindeki sözcüklerin yer değiştirme durumları varsa bu durum belirtilmiştir. Kimi sözcükler tamlayan görevinde iken zamanla tamlanan hâline gelmiştir. Buna benzer durumlar varsa müellif bu durumları da ele almıştır.

Eserin tertip usulü kısmında bahsettiğimiz, çok anlamlı sözcükleri verme biçiminde - evvel (birinci), şâni (ikinci), şâliş (üçüncü), rābi' (dördüncü), hāmîs (beşinci) vb.- anlamı verilen sözcüklerle ilgili bilinmeyen yahut çok az rastlanmış anlamlar karşımıza çıkmıştır. Bu duruma, 31a ve 31b'de karşımıza çıkan ve sözlüklerde: “İnsanın kafasında tasarlayıp canlandırdığı şey” (Devellioğlu, 2008, s. 346), “İslam düşüncesindeki insanî nefsin idrak güçlerinden biri; âlemdeki bir varlık mertebesinin adı” (Durusoy, 1998, s. 1), “İmaj, tayf, belli belirsiz görüntü, silüet, gölge, yansıma/ çok hafif şüphe” (Mutçalı, 2012, s. 255), “İnsanın kafasında tasarladığı, gerçekleşmesini düşündüğü şey, düş, imge, hulya” (Parlatır, 2006, s. 603) gibi anlamları verilen “hayāl” sözcüğünün açıklamasını örnek olarak vermeyi uygun bulmaktayız:

Resim 4: Hayāl Sözcüğünün Görseli

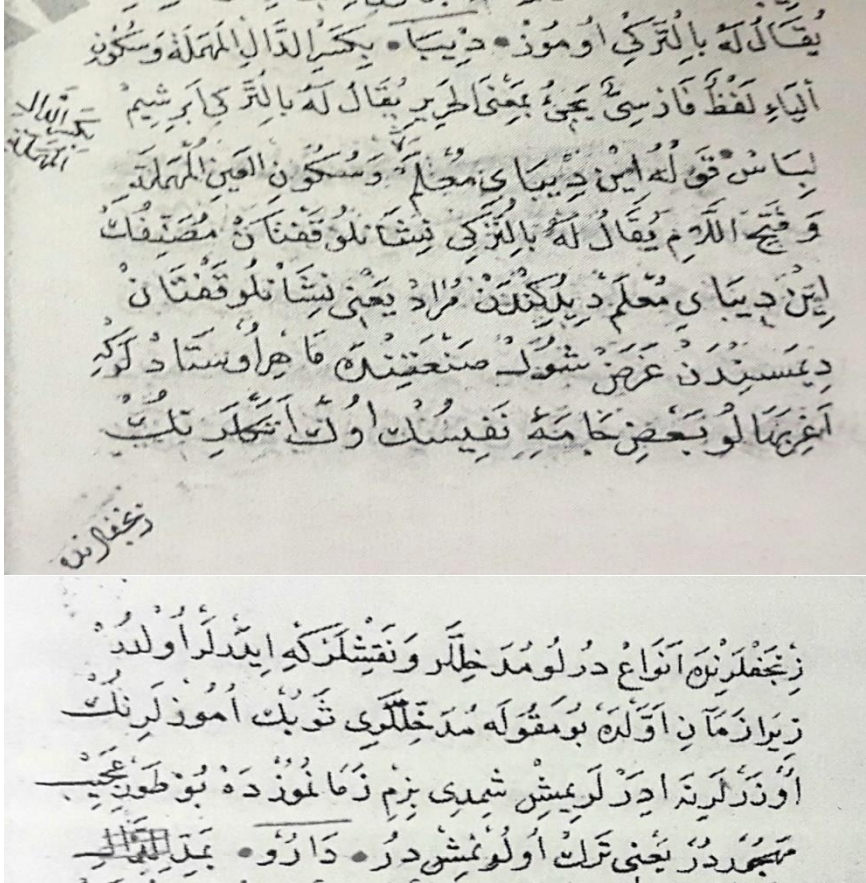
hayāl(A): evvel: şol şürete dirler ki ‘âlem-i h^vabda görünür, şâni: şol şürete dirler ki merdüm-i dîdede müşâhede olunur, şâles: ol şürete ıtlâk iderler ki bostānlarda ve ekinlerde düzerler қorlar tākim vuḥūş ve ṭuyūr ürküb қаça, rābi’: şahş ma‘nāsına gelür, hāmîs: şol kuvvet-i mudrike-yi bā-ṭaniye dirler ki her şüret-i eşbāḥ ḥiss-i müşterek-i ḥazînesidür burada ma‘nā-yı

āhîr maḳāma münāsibrekdür zikrū'l-maḳall irādetū'l-ḫall қабиlinden ola, yā ol қувветle idrāk olmaқdan yā muṭlaқа şūretden münezzeḫ dimek ola

Sözcüğün üçüncü anlamı oldukça dikkat çekicidir: ol şūrete ıtlāk iderler ki bostānlarda ve ekinlerde düzerler қорlar tākim vuḫūş ve ṭuyūr ürküb қаça. Yani: “Vahşi hayvanlar ve kuşlar korkup kaçsın diye bahçelere ve tarlalara dikerler.” şeklinde bir açıklama yapılmıştır. Burada bugün bildiğimiz anlamıyla korkuluk kastedilmiştir. Sözcüğün bu anlamına taradığımız sözlükler içinde, Lexicon'da rastlamaktayız: “The resemblance of a man, with which they frighten birds, a malkin or scarecrow (Lexicon, 1852, s. 546). Eserin yazıldığı dönemde de hayal sözcüğü için bu ifadenin kullanması önemli bir husustur.

Müellif yalnızca bir sözlük hazırlamakla kalmamış, zaman zaman dönem hakkında da bilgiler vermiştir. 33b ve 34a'da anlamı verilen dībā sözcüğü anlatılırken dönemim kılık kıyafet bilgisine de yer verilmiştir:

Resim 5: Dībā Sözcüğünün Görseli

dībā(F): ḫarîr, ibrişim libās, ya'nî nişānlu қаftān dimesinden gāraẓ şol şan'atında māhir üstādlar ki ağır behālu ba'zı cāme-yi nefīsenüñ öñ etekleriniñ zinceflerinde envā' dürlü mudḫiller ve naқışları ki iderler oldur zirā zamān-ı evvelde bu maḳūle mudḫilleri şebūk

omuzlarının üzerlerine iderler imiş şimdi bizim zamānımızda bu ʔavr-ı ʕaʕib mehcürdur yaʕni terk olunmuşdur

Burada, eskiden işinin ustası olan terzilerin, diktikleri elbiselerin uzun olan eteklerine, türlü türlü nakışlar yaparak süslediklerinden ve insanların da bu süsleri göstermek için etek uçlarını, omuzlarına attıklarından bahsedilmiştir. Maddenin sonuna “Şimdi ise bu durum terk edilmiştir.” şeklinde bir açıklama da düşülmüştür. Verilen ayrıntılar ve dönem bilgileri dikkate alındığında, müellifin amacının yalnızca kelime anlamlarının verildiği bir sözlük yazmak olmadığı ortaya çıkmaktadır.

2.7.4. Eserin Faydalandığı Kaynaklar

Sözlükte müellif, Arapça yapılan izahların arasında kimi zaman bazı kaynak isimlerinden de bahsetmiştir. Bunlardan birisi Muhtârî’s-sihâh’tır. Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî’nin (ö. 666/1268’den sonra) en meşhur eseri olup, İsmâil b. Hammâd el-Cevherî’nin Tâcü’l-luga ve sıhâhu’l-‘Arabiyye adlı sözlüğünün muhtasarıdır (Elmalı, 2007, s. 487). Müellif açıklamasını verdiği bazı sözcüklerin Muhtârî’s-sihâh’ta geçen karşılıklarını vermiştir. 26a’da geçen “hadiqa” sözcüğü buna örnektir.

hadiqa(A): yaʕni her bostāndur ki anda envaʕ dürli ağaçlar ola veyāhud her bostāndur ki anuñ etāfında havlısı ola

28a’da yer alan “hulkān” sözcüğü için de bu durum geçerlidir. Kelimenin tekil hali ve köhne, eski anlamlarına geldiği verildikten sonra Muhtârî’s-sihâh’ta “faqd” yani yokluk manasıyla geçtiği belirtilmiştir:

hulkān(A): cemʕ-i hulk, köhne, eski, kezā fi muhtārū’s-şihâh ve ammā fi’s-şihâhi’l-fārisi faqd

54b’de yer alan “fahiş” kelimesi açıklanırken de Muhtârî’s-sihâh’taki karşılığına değinilmiştir:

fahiş(A): her yaramalık ki hadden geçe aña fahiş ıtlāk iderler

Eserde bahsedilen ve örnekler verilen bir diğer eser Bahrü’l-garâib’tir. Lügat-ı Halîmî adıyla da tanınan bu eser Fâtiḥ ve II. Bayezid devri âlimlerinden Lütfullah Halîmî’nin hazırladığı Farsça-Türkçe manzum sözlüktür (Erkan, 1991, s. 513). Bahrü’l-Garâyib, Anadolu’da Tuhfe-i Hüsâmî’den sonra yazılmış ikinci Farsça-Türkçe manzum sözlüktür (Uğur, 2019, s. 55) Müellif eserinde, Muhtârî’s-sihâh’a oranla Bahrü’l-garâib’ten daha çok örnekler vermiştir. 2a’da yer alan eyvān sözcüğünün açıklamasında kelimenin; cülūs-ı selâtin, divān, devāyın gibi anlamlara geldiğini belirten müellif, bu sözcüğün Bahrü’l-garâib’te “gurfeti’l-‘āliyye” anlamını aldığını belirtmiştir.

11a’da karşımıza çıkan bāver sözcüğü ise şu şekilde açıklanmıştır:

bāver (F): lafz-ı fārisi hüveism-i maşdarin bi-maʕnā el-taşdik, inanmak ve ʕitiḳād etmek

17a'da geçen perdūd sözcüğünün öncelikle Bahrū'l-garāib'te fiil şeklinde geçtiğine değinilmiş ve ardından kelimenin Türkçedeki karşılığı açıklanmıştır:

pedrūd (F): baħrū'l-ġarāib-i fī- beyān-ı lafz-ı perdūd kerden el-mānāyı bi't-türki sefere gideni tañrıya ısmarlamak ve yerinde kalanlara esen kalın demekdir

Bir diğer örnek ise 29b'de yer alan ham sözcüğüdür:

ham (F): evvel: münħani, egri, ŧāni: ŧıfat, ŧāliŧ: ħalka, kemendūñ boġaza gececek yiri dirler, fī baħrū'l-ġarāib-i ve'l-murād hehunā hüve'l-mā'nāyü'l ŧāliŧ

Bahrū'l-garāib'te, ham sözcüğüne karşılık olarak ŧālis yani üçüncü anlam olarak verilen ħalka ifadesinin kullanıldığı belirtilmiştir.

Eserde kaynak olarak gösterilen bir diğer kaynak ise Müŧkilāt-ı ŧeh-nāme'dir. Müŧkilāt-ı ŧāhnāme'nin Muhammed b. Mustafā tarafından istinsah edilmiştir (Uğur, 2019, s. 100). İncelenen sözlükte, 15a'da geçen pāre kelimesinin açıklamasında, Müŧkilāt-ı ŧehnāme'nin ismi geçmektedir. Kelimenin verilen anlamının Müŧkilāt-ı ŧehnāme'de de bu şekilde olduğundan bahsedilmiştir:

Pare (F): bi meddi'l-bā-yi'l-fārisiyye ħāl fī müŧkilāt-ı ŧeh-nāme bi't-türki kesik ve yama

2.7.5. Eserde Geçen Kişi ve Yer Adları

Müellif eserinde dönem ve dönemin sosyal hayatına dair bilgiler vermenin yanı sıra, pek çok kişi ve yer isminden de bahsetmiştir. İncelenen diğer Gülistān sözlüklerinde özel adlar bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar azken, bu sözlükte karşımıza çokça çıkmaktadır. İlk olarak kişi adlarından birkaç örnek vermeyi uygun bulmaktayız.

Kişiler

1b'de "Erjeng" isimli ünlü bir nakkaşın adı geçmektedir. Tamamının Arapça ve Farsça açıklandığı bu kişi hakkında uzun bilgiler verilmiştir. Aynı zamanda Manihaizm dininin kurucusu Mani, yaşarken deneyimlerini ve öğütlerini Erjeng adlı kitabında yazıya geçirmiş ve kitabının bir bölümünü kâinatı tasvir eden çizimlerle süslemiştir (Büyükkarcı Yılmaz, 2014, s. 13). Açıklanan bu maddede hem Mani'ye Erjeng dendiğinden hem de kitabının bu isimde olduğundan bahsedilmiştir.

4a'da "Erdeŧir-i Bābekān" isimli bir kimseden bahsedilmektedir. Sasanî mülkünün padişahıdır şeklinde bir açıklama verilmiştir:

Erdeŧir-i Babekān (F): ism-i melik-i mine'l-mülüki'l-sāsāniyye hazā ġayr-ı erŧir-i isfendiyār

11a'da "Bektāŧ ve Ĥayletāŧ" isimli iki şahısın ismi verilmiş, uzun açıklama yapılmamıştır:

Bektāŧ-Ĥayletāŧ(F): ismeyn-i ŧaħŧeyn, iki ŧaħŧūñ adlarıdur

26a'da zalimliği ile meŧhur bir Emevî valisi olan "Ĥaccāc" Topkapı nüshasında kendisine yer bulmuştur. Muāviye b. Ebū Süfyān'ın saltanatı döneminde yetişen ve 697 yılında

Emevî topraklarının doğudaki tüm illerine vali seçilen Haccâc, kan dökücülüğü ve kıyıcılığı ile bilinir (Aycan, 1996, s. 427). Sözlükte şu şekilde açıklanmıştır:

Ḥaccâc (A): ism-i meliki'n-ẓālim, bir ẓālim pādīşāhuñ ismidir ki aña Yusūf bin Ḥaccâc dirler

59b'de yer alan "Ken'an" sözcüğü hem kişi hem yer adı olarak açıklanmıştır. Nuh Peygamber'in oğlunun adı olduğu belirtilmiştir:

Ken'an(A): ism-i piser-i Nūḥ peygāmbere 'aleyhi's-selām

Yer Adları

4a'da "Elewend" isimli bir dağdan bahsedilmiştir. Bu dağ Batı İran'da bir şehir olan Hemedan'da bulunur ve Hemedan Şehri bu dağın eteklerine kurulmuştur (Yazıcı, 1998, s. 183):

Elewend (F): ya'nî şehri-i Hemedānda bir yüce tağın ismidir

26b'de Kuzey Suriye'nin en önemli şehri ve kendi adını taşıyan ilin merkezi olup Anadolu'dan Mezopotamya'ya ve Akdeniz'den İran'a giden ana yolların kavşak noktasında kurulan "Ḥaleb" in de adı geçmektedir (Yazıcı, 1997, s. 239):

ḥaleb (A): memleket adı

59a'da geçen, Divân şiirinde de sıkça kullanılan "Ken'an" sözcüğü de sözlükte kendine yer bulmuştur. Ken'an ili, Yakup peygamberin memleketinin ismi olan ve bugün Filistin'de Sayda, Sur dolayları ve Suriye'nin bir bölümünü içine alan yerdir. Nuh peygamberin oğullarından ve torunlarından olan Ken'an adına izâfeten bu ismi almıştır (Pala, 2004, s. 266). Sözlükteki açıklama şu şekildedir:

Ken'an (A): ism-i ẓariye-i Ya'qūb peygāmbere 'aleyhi's-selām

Sözlükteki bir diğer yer ismi ise 61b'de geçen "Kāşğar"dır. Kaşgar, Doğu Türkistan'da tarım havzasının en önemli şehridir ve Kaşgar suyu kıyısında kurulmuştur (Hitchins, 2002, s. 7). Türkçenin ilk sözlüğü olan Dîvânü Lugâti't-Türk'ün yazarı Kaşgarlı Mahmut, bu şehre mensup önemli âlimlerdendir. "Kāşğar" incelenen sözlükte kısa bir madde olarak geçmektedir:

Kāşğar (F): ism-i beledi, bir şehriñ adı

65'te geçen ise "Lübnān" bir dağ ismi olarak zikredilmiştir. Ortadoğu'da Akdeniz'e kıyısı olan Lübnan ülkesinin yüzey şekillerini Lübnan dağları belirler. Sözlükte de bu dağa gönderme yapılmıştır:

Lübnān (A): ism-i cebel

2.7.6. Eserin Sözlükçülük Geleneğindeki Yeri

Türkler İslamiyet'i kabul edip, İslam medeniyeti dairesine girdikten sonra çeşitli bölgelerde Müslüman- Türk devletleri kurmuşlar ve bu hâkimiyet pek çok bölgede Türk dilinin önemini artırmıştır (Öz, 1996, s. 37). Sözlükler bir topluluğun veya milletin dilinin, tarihî seyrini, değişmelerini ve gelişmelerini takip etmede en önemli kaynaklardır (Uğur, 2009, s. 3) Tarih boyunca Türk dilinin anlaşılması ve yabancı milletlere öğretilmesi amacıyla yüzlerce

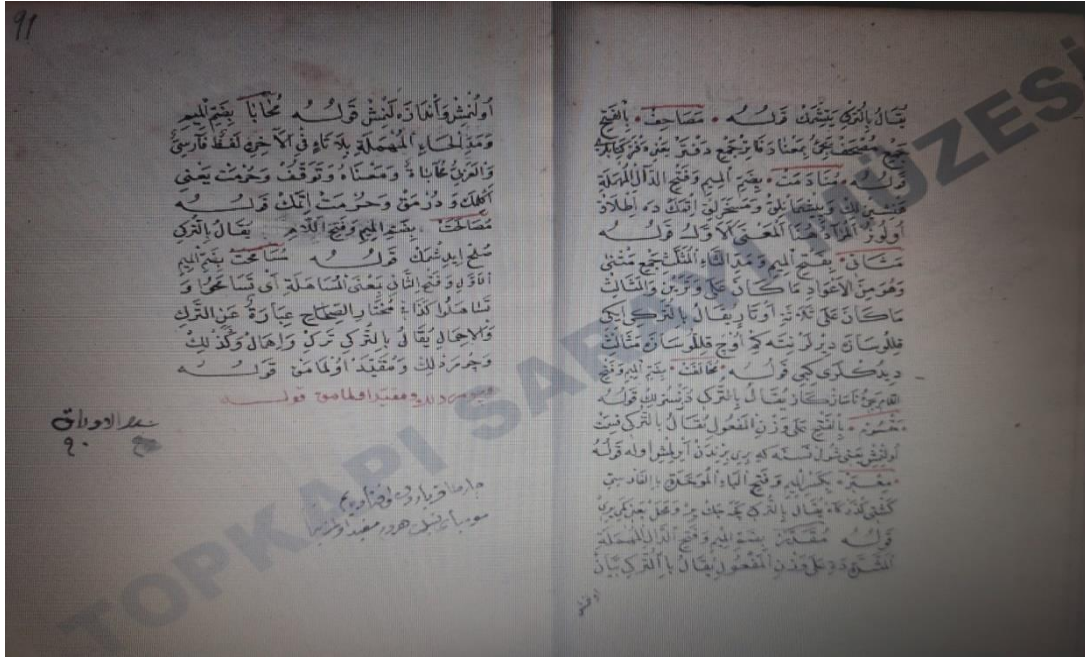
sözlük yazılmıştır. Eser sözlükleri, bu sözlüklerin bir kısmını oluşturur. Mesnevi sözlükleri, Şehnâme sözlükleri, Bostân sözlükleri ve çalışmamızın konusunu oluşturan Gülistân sözlükleri bunlardan bazılarıdır.

İncelediğimiz Gülistân sözlükleri içinde bu çalışmaya konu olan *Kitâb-ı Lügat-ı Gülistân* isimli sözlük, ansiklopedik tarzda kaleme alınmıştır. Açıklaması verilen kelimelerin yalnızca Türkçe karşılıkları verilmekle kalmayıp, her sözcüğün gramer yapısı incelenmiş, müteradifleri verilmiş ve kimi zaman örnek beyitlerle bu sözcükler açıklanmıştır. Diğer Gülistân sözlüklerinde açıklamaya muhtaç görülen sözcükler satır altı yahut satır üstü açıklamalarla ifade edilmiştir. *Kitâb-ı Lügat-ı Gülistân*'da ise açıklanacak sözcüklerin yanında bazen bir sayfayı bulacak kadar uzun açıklamalar dahi yapılmıştır. Bu yönü ile incelenen eser, sözlükçülük geleneğinde önemli bir yere sahiptir.

Kitâb-ı Lügat-ı Gülistân'ın sözlükçülük geleneğinde önem arz eden bir diğer yönü yukarıda bahsettiğimiz gibi kendisinden evvel yazılmış başka sözlüklere de atıf yapmasıdır. Kimi zaman açıklanan sözcüklerin bahsi geçen eserlerdeki anlamları olduğu gibi alınırken kimi zaman müellif kendince yeni anlam vererek bu eserlere göndermeler yapmıştır.

Klasik tarzda yazılmış tüm sözlüklerden farklılık arz eden ve okuyucuya kelimelerin yalnızca anlamları bakımından değil, dilbilgisi bakımından da öğretilmesini hedefleyen *Kitâb-ı Lügat-ı Gülistân* sözlükçülük geleneği içinde büyük öneme sahiptir.

Resim 6: Eserin Son Varağı

Sonuç

Klasik eserlerin, okuyucular tarafından daha iyi anlaşılabilmesi ve bu eserlerde geçen sözcüklerin o dönemde nasıl kullanım bulduğunun kavranabilmesi açısından eser sözlükleri edebiyat ve dil çalışmalarında önem arz etmektedir. Gülistân sözlüklerinin yazılış amaçları da budur.

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde medreselerde okutulan ve neredeyse her âlimin başucu kitabı olan *Gülistân*, o dönemin dilcileri için açıklamaya ve izaha gerekli görülmüş, hakkında sözlükler yazılmıştır. Tespit ettiğimiz on bir adet *Gülistân* sözlüğünün, en hacimlilerinden ve kanaatimizce en önemlisi olan *Kitâb-ı Lügat-ı Gülistân* gerek muhtevası gerek şekil özellikleri ve gerekse sözlükçülük geleneği içindeki yeri bakımından oldukça mühimdir. Diğer *Gülistân* sözlükleri birbirleriyle benzerlik gösterirken, *Kitâb-ı Lügat-ı Gülistân* farklı tarzda kaleme alınmış ve yer yer ansiklopedik bilgiler verilmiştir. Sözlüğün dış özellikleri, tertip usulü ve muhtevası ayrıntılı olarak anlatılmış, müellifin oldukça sistematik bir yol izlediği ve açıklaması verilen sözcüklere detaylı olarak değindiği tespit edilmiştir. Müellifin kimi zaman ünlü şairlerden beyitler verdiği kimi zaman dönemin sosyal hayatına değindiği görülmüştür.

Müellif, yalnızca izaha muhtaç gördüğü kelimelerin açıklamasını vermemiş, *Gülistân*'daki hikâyelerde kendine yer bulan kişi ve yer adlarını da oldukça yoğun işlemiştir. Diğer *Gülistân* sözlüklerinde geçen özel adlar oldukça azdır.

Muhtarı's-sihâh, Bahrü'l-garâib, Müşkilât'ı Şehnâme gibi önemli sözlüklerden de bahsedilmiştir. Müellif açıkladığı kelimelere kendi anlam verip, bu sözlüklerde geçen anlamlarına da değinmiş, bazen de o anlamları olduğu gibi eserine almıştır. Bu tutum diğer sözlüklerle *Kitâb-ı Lügat-ı Gülistân* arasında bir karşılaştırma yapma imkânı sağlanması bakımından ehemmiyet arz etmektedir.

Aynı zamanda doktora tezi olarak da çalışılan *Gülistân* sözlüklerinin önemli bir kısmını oluşturan *Kitâb-ı Lügat-ı Gülistân* isimli eser gerek içeriği gerekse sözlükçülük geleneğindeki yeri bakımından, Klasik Türk edebiyatının önemli eser sözlüklerinden biridir. Bu çalışma ile amacımız *Kitâb-ı Lügat-ı Gülistân*'ı her yönüyle tanıtmak, Fars Edebiyatının temel taşlarından olan *Gülistân*'ın daha kolay anlaşılmasını sağlamak ve diğer *Gülistân* sözlüklerinden oldukça farklı olduğunu tespit etmektir.

Kaynaklar

- Atasoy, H. (2017). *Seyf-i Sarâyî'nin Gülistân Tercümesi'nde geçen atasözleri ve Türkiye Türkçesindeki karşılıkları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ateş, A. (1968). *İstanbul kütüphanelerinde Farsça manzum eserler I (üniversite ve Nuruosmaniye kütüphaneleri)*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Aycan, İ. (1996). Haccâc b. Yûsuf es-Sekafi. *Diyanet İşleri Ansiklopedisi* (C. 14, ss. 427-428). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Büyükkarcı Yılmaz, F. (2014) Divan edebiyatında nakş ve nakkaş 1: ilk yüzyıllar. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 12, 13-28.
- Çelik, A. (2017). Özgün bir manzum şerh örneği: Hasan Rızâyî'nin Cûy-ı Rahmet adlı manzum *Gülistân* şerhi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (38), 240-255.
- Çiçekler, M. (2008). Sa'dî-i Şîrâzî. *Diyanet İşleri Ansiklopedisi* (C. 35). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2008). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Durusoy, A. (1998). Hayal. *Diyanet İşleri Ansiklopedisi* (C. 14, ss. 1-3). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Elmalı, H. (2007). Râzî, Muhammed b. Ebû Bekir. *Diyanet İşleri Ansiklopedisi* (C. 34, ss. 487-488). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Erkan, M. (1991). Bahrü'l-garâib. *Diyanet İşleri Ansiklopedisi* (C. 4, ss. 513-514). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Johnson, F. (1852). *Hayal. Lexicon*, Printed By W. M. Watts, Crown Court, Temple Bar. London.
- Hitchins, K. (2002). Kâşgar. *Diyanet İşleri Ansiklopedisi* (C. 25, ss. 7-9). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara. 7-9.
- Kartal, A. (2001). Sa'dî-i Şîrâzî'nin Gülistân isimli eserinin Türkçe tercümeleri. *Bilig*, 16/Kış. 99-126.
- Mutçalı, S. (2012). *Arapça-Türkçe sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- Öz, Y. (1996). *Tarih boyunca Farsça-Türkçe sözlükler*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özcan, B. (1985). *Sa'dî ve Türk edebiyatına tesirleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Öztahtalı, İ. İ. (1997). *Lami'î Çelebi Şerh-i Dibace-i Gülistân (inceleme-metin)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pala, İ. (2004). *Ansiklopedik Divân şiiri sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Parlatır, İ. (2006). *Osmanlı Türkçesi sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınları.
- Şafak, Rizâ-zâde, "Nukâti-yi Râci'be-Gülistân", *Mecelle-i Talîm u Terbiyet*, Şumâre-i 11 ve 12, (Tebriz), s. 681-686.
- Tan, M. H. (2006). *Abdûlmecid Sivasî'nin mesnevi sözlüğü (inceleme-metin-indeks)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk ve Dünya Edebiyatçıları, (1993). "Sa'dî" (C. IV). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Uğur, G. (2019). *Türkçenin tarihî sözlükleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Siirt: Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uğurlu, S. (2012). *Gülistân'ın iki tercümesi üzerine karşılaştırmalı bir inceleme: Mahmud b. Kadî-i Manyas'ın eski Anadolu Türkçesine ve Hikmet İlaydın'ın Türkiye Türkçesine yaptığı Gülistan tercümesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yazıcı, T. (1996). *Gülistân*. DİA. c. 14. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. 240-241.
- Yazıcı, T. (1998). *Hemedan*. DİA. c. 17. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. 183-185.
- Yazıcı, T. (1997). *Halep*. DİA. c.15. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. 239-244.
- <https://www.nisanyansozluk.com/?k=bodrum> 28.01.2023

Extended Abstract

Translated from Persian into our language, Sa'di Şirâzi's work called *Gülistân* was met with great interest in every period, commentaries, nazires and dictionaries were written about it. This great work has maintained its popularity for centuries and has taken its place among the recommended works even today. Studies on dictionary and grammar are as old as the invention of writing. Dictionary studies in the time of the Ottomans XIV. - XVI. intensifies over the centuries. These dictionaries consist of Arabic-Turkish, Persian-Turkish or several languages. In addition to dictionaries written between languages, there are also dictionaries created for some works that have an important place in the world of literature. The primary purpose of writing these dictionaries is to ensure that the works can be understood better and easier by the readers. In the study, the encyclopedic dictionary named *Kitâb-ı Lügat-ı Gülistân*, which is in the Topkapı Palace Museum Library, is discussed. In our study, this prose dictionary written about *Gülistân* was introduced in detail, information was given about the dictionary in terms of both form and content, and its place in the lexicography tradition was mentioned. After the Turks accepted Islam and entered the circle of Islamic civilization, they established Muslim-Turkish states in various regions and this dominance increased the importance of the Turkish language in many regions. Dictionaries are the most important resources in following the historical course, changes and developments of the language of a community or nation. Throughout history, hundreds of dictionaries have been written in order to understand the Turkish language and teach it to foreign nations. Work dictionaries form a part of these dictionaries. Mesnevi dictionaries, Şehnâme dictionaries, Bostân dictionaries and *Gülistân* dictionaries, which are the subject of our study, are some of them.

The dictionary named *Kitâb-ı Lügat-ı Gülistân*, which is the subject of this study among the *Gülistân* dictionaries we examined, was written in an encyclopedic style. Not only the Turkish equivalents of the words with explanations are given, but also the grammatical structure of each word is examined, its variants are given and sometimes these words are explained with sample couplets. The words that need explanation in other *Gülistân* dictionaries are expressed with below-line or above-line explanations. In *Kitâb-ı Lügat-ı Gülistân*, besides the words to be explained, sometimes even a page long explanation has been made. The work examined with this aspect has an important place in the tradition of lexicography.

Another important aspect of *Kitâb-ı Lügat-ı Gülistân* in the lexicography tradition is that it refers to other dictionaries written before it, as we mentioned above. Sometimes the meanings of the words explained in the mentioned works are taken as they are, sometimes the author has made references to these works by giving new meanings in his own way.

Kitâb-ı Lügat-ı Gülistân, which differs from all dictionaries written in classical style and aims to teach the reader not only in terms of understanding but also in terms of grammar, has a great importance in the tradition of lexicography. Dictionaries of works are important in literature and language studies in order to better understand the classical works by the readers and to understand how the words in these works were used at that time. This is the purpose of writing *Gülistân* dictionaries. *Gülistân*, which was taught in madrasahs during the Ottoman Empire period and is the bedside book of almost every scholar, was deemed necessary for the linguists of that period to explain and dictionaries were written about it. *Kitâb-ı Lügat-ı Gülistân*, which is the most voluminous and in our opinion the most important of the eight *Gülistân* dictionaries we have identified, is important in terms of its content, morphological features and its place in the lexicography tradition. While other *Gülistân* dictionaries show similarities with each other, *Kitâb-ı Lügat-ı Gülistân* was written in a different style and gave encyclopedic information from time to time. The external features of the dictionary, the method of arrangement and its content were explained in detail, and it was determined that the author followed a very systematic way and mentioned the words for which the explanation was given in detail. It was seen that the author sometimes gave couplets from famous poets and sometimes referred to the social life of the period.